

Levende geschiedenis

Een oral history handleiding

Lian van der Zon

Copyright tekst © 2016 Lian van der Zon
Niets uit deze uitgave mag worden gekopieerd en/-of verspreid zonder schriftelijke toestemming van
de auteur of Erfgoed Gelderland.

Inhoud

Inleiding.....	4
1 Gesproken geschiedenis.....	6
2 Het geheugen	9
3 Vooronderzoek.....	14
4 Getuigen vinden	17
5 Contact leggen	18
6 Vragenlijst opstellen.....	20
7 Voor het interview	22
8 De juiste sfeer	23
9 Tijdens het interview.....	25
10 Na het interview.....	26
11 Transcriptie	27
12 Gebruiksaanwijzing transcriptieprogramma.....	28
13 Van transcriptie naar verhaal.....	32
14 Afronding.....	35
15 Overdracht en archivering	36
16 Bronnen.....	37

Inleiding

Deze handleiding is onderdeel van de oral history cursus van Erfgoed Gelderland. De handleiding bestaat uit twee delen. In het eerste deel komt zowel de geschiedkundige als de psychologische theorie achter oral history aan bod. Het tweede en grootste deel richt zich op de praktijk van oral history. Hoe doe je vooronderzoek? Hoe neem je een interview af? En: hoe werk je het vervolgens uit? Dergelijke vragen komen in dit deel aan bod.

Allereerst wil ik hier de gebruikte terminologie toelichten. Zoals in het eerste hoofdstuk zal blijken is er geen eenduidige Nederlandse naamgeving voor oral history. Dat geldt eveneens voor de personen die ermee betrokken zijn. De beoefenaar van oral history, de *oral historian*, bekleedt in veel gevallen twee posities. Hij is zowel historisch onderzoeker als interviewer. In deze handleiding zal voornamelijk het begrip *interviewer* worden toegepast.

Er bestaan verschillende benamingen voor de geïnterviewde persoon: verteller, getuige, geïnterviewde. In deze handleiding wordt veelal de term *getuige* gebruikt. Het expliciteert namelijk dat degene die wordt geïnterviewd vertelt over zijn eigen ervaringen, over de dingen waar hij zelf getuige van was. Dit is waar oral history uiteindelijk om draait: persoonlijke verhalen uit de eerste hand.

THEORIE

1 Gesproken geschiedenis

De afgelopen jaren is oral history in populariteit gestegen. En terecht. Het is een unieke manier om het verleden tot leven te wekken en aanspreekbaar te maken voor een groot publiek. Door middel van interviews leggen de beoefenaars van oral history de persoonlijke kant achter de geschiedenis bloot. Hierdoor krijgt het verhaal van 'de gewone man' (en vrouw) een plaatsje in de geschiedenisboeken.

Wat is oral history?

Oral history wordt vaak vertaald als mondelinge of gesproken geschiedenis. De term heeft een dubbele betekenis. Het verwijst zowel naar de techniek als de uitkomst. Enerzijds is oral history een vorm van geschiedschrijving waarbij gebruik wordt gemaakt van interviews. De interviewer vraagt mensen naar hun herinneringen aan het verleden. Een beoefenaar van oral history is daarmee geschiedschrijver en interviewer in één. Anderzijds worden de gesproken bronnen die voortkomen uit de interviews ook aangeduid als oral history. Mede vanwege deze dubbele lading bestaat er tot op heden nog geen eenduidig Nederlands equivalent voor de term oral history.

Oral history:
interviewtechniek +
gesproken bron

Een oral history project kan verschillende doeleinden hebben. Een belangrijk uitgangspunt is archivering. Dankzij oral history worden stukjes geschiedenis die anders verloren zouden gaan bewaard voor de toekomst. Daarnaast kunnen de verzamelde verhalen vandaag worden ingezet voor een verbeterd historisch besef. Dit komt niet alleen de geschiedschrijving ten goede. Het delen van persoonlijke en historische verhalen op verschillende manieren draagt bij aan de maatschappelijke verankering van het verleden en versterkt daarmee de identiteit van gemeenschappen en groepen.

De orale traditie versus oral history

Het vertellen van verhalen is zo oud als de mens zelf. Tot slechts enkele eeuwen geleden was er sprake van een zogenaamde orale traditie. Belangrijke historische informatie werd grotendeels mondeling verspreid. Veel van deze kennis was al eeuwenoud en werd daarom als zeer betrouwbaar beschouwd. Met de opkomst van het historicisme in de negentiende eeuw kwam er een einde aan de orale traditie. Aanhangers van deze beweging wilden de geschiedschrijving tot een onafhankelijke en vooral objectieve wetenschap verheffen. Het historicisme werd en bleef de standaard onder historici tot ver in de twintigste eeuw.

Oral history en orale traditie zijn noch hetzelfde noch zijn zij even oud. In de orale traditie worden verhalen van generatie op generatie doorverteld, maar niet per se opgeslagen. Oral history draait om het verzamelen én opslaan van persoonlijke verhalen, verkregen uit de eerste hand. Het belang van opslag heeft ertoe bijgedragen dat de geschiedenis van oral history vrijwel parallel loopt met de technische ontwikkelingen op het gebied van opnameapparatuur. In tegenstelling tot de eeuwenoude orale traditie kwam oral history als discipline pas op in de jaren 1950, toen de mogelijkheden om geluid vast te leggen een vlucht namen.

Oral history	Orale traditie
Verhalen uit de eerste hand	Verhalen van vele generaties oud
Sinds de opkomst van opnameapparatuur	Bestaat al eeuwen
Verhalen worden opgeslagen	Verhalen worden doorverteld

Kritiek op de gesproken bron

De grote invloed van het historicisme zorgde ervoor dat oral history in haar beginjaren veel kritiek kreeg. Traditionele historici waren van mening dat historisch onderzoek moest plaatsvinden in bibliotheken en archieven. Alleen door bestudering van geschreven bronnen kon de ware geschiedenis worden achterhaald. De gesproken bron, gebaseerd op herinneringen, was volgens hen onbetrouwbaar. Want hoe waarheidsgetrouw kon een herinnering aan een lang vervlogen tijd nu werkelijk zijn?

De onbetrouwbaarheid van het geheugen was niet het enige punt van kritiek. De gekleurde en veranderlijke aard van de gesproken bron werd eveneens als zorgelijk ervaren. De verteller kon het verhaal namelijk tijdens het interview veranderen. Hierdoor was de orale bron, in tegenstelling tot de statische geschreven bron, niet objectief genoeg. Mede vanwege de Tweede Wereldoorlog werd dit idee steeds meer in twijfel getrokken. De oorlogsmisdaden brachten het besef dat ook geschreven bronnen gekleurd en vaak verre van onschuldig zijn. De kritiek op de subjectiviteit van orale bronnen werd hiermee onderuit gehaald: het gold immers net zo goed voor de geschreven bron.

Subjectiviteit:
beïnvloeding door
persoonlijke
gedachten en
gevoelens

De zin van oral history

Vanaf de jaren zeventig en tachtig van de twintigste eeuw ontstond er een nieuwe kijk op oral history en subjectiviteit. Steeds meer wetenschappers realiseerden zich dat de meerwaarde van de orale bron ligt in het feit dat deze subjectief is. Gesproken bronnen geven inzicht in de manier waarop het verleden wordt herinnerd en welke betekenis eraan wordt gegeven. Dat is relevant, omdat het *beeld* van de geschiedenis een belangrijke – zo niet de belangrijkste – factor is bij de vorming van identiteit. Weten wie je bent begint bij weten waar je bent geweest. Dat geldt zowel voor groepen als individuen.

Oral history heeft de potentie de geschiedschrijving te democratiseren. Immers kunnen door middel van oral history alle aspecten van de geschiedenis worden bestudeerd, mits er nog mensen zijn die er herinneringen aan hebben. Sociale groepen en klassen die voorheen min of meer onzichtbaar waren,

krijgen een stem. Dankzij deze 'geschiedenis van onderop' kan de complexiteit en veelzijdigheid van het verleden steeds beter in kaart worden gebracht. Dit is zowel van wetenschappelijk als maatschappelijk belang.

Het individuele versus het collectieve geheugen

De uiteenlopende en nieuwe perspectieven die door oral history worden verzameld kunnen verstrekkende gevolgen hebben. Een voorbeeld hiervan is het seksueel misbruik van minderjarigen binnen de katholieke kerk tussen 1945 en 1985. Tot voor kort was dit onderdeel van de katholieke kerkgeschiedenis aan het algemene beeld onttrokken. Pas in 2010 kwam het voor het eerst prominent onder de aandacht.

Hierdoor bleek welke spanning er jarenlang had bestaan tussen de individuele herinnering van de slachtoffers en het collectieve of sociale geheugen. Het collectieve geheugen behelst alle populaire kennis over het verleden. Elk soort samenleving of groep heeft een eigen sociaal geheugen dat het heden helpt uit te leggen of te rechtvaardigen. Soms is dit geheugen vervormd, om de *denkbeeldige* gemeenschap en haar collectieve identiteit in stand te houden. Oral history kan deze vervormingen aan het licht brengen.

Waarom oral history?

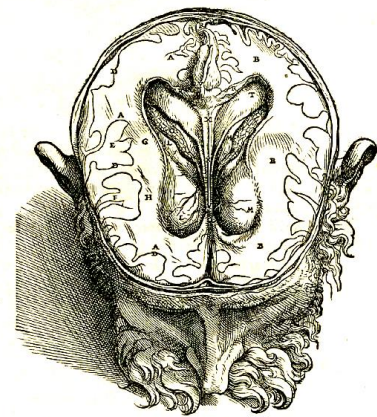
- Archivering en conservering
- Nieuwe inzichten voor geschiedschrijving
- Versterking identiteiten

2 Het geheugen

Bronnen op basis van herinneringen hebben in het verleden soms wantrouwen opwekt. Maar hoe betrouwbaar zijn ze nu werkelijk? Het menselijk geheugen is goed, maar niet perfect. Tijdens het ontstaan en terughalen van een herinnering vinden er allerlei bewuste en onbewuste processen plaats in onze hersenen die het geheugen beïnvloeden. De oral historian moet zich daar bewust van zijn.

Wat is een herinnering?

Een herinnering is een reconstructie van het verleden in het heden. Het is geen exacte kopie van een gebeurtenis uit het verleden. Dat heeft te maken met de werking van het menselijke brein. Deze is van nature geneigd om structuur en orde te scheppen in de veelheid aan informatie die zij binnenkrijgt. In dat proces komen er details bij en worden zaken vergeten. Een herinnering is dus geen opname die ergens wordt opgeslagen en vervolgens op elk gewenst moment kan worden afgespeeld.

Er bestaan verschillende soorten geheugen. De meest bekende zijn het kortetermijn- of werkgeheugen en het langetermijngeheugen. Bij oral history wordt er meestal een beroep gedaan op het laatste soort. Daarnaast kan er onderscheid worden gemaakt tussen het expliciete en impliciete geheugen, welke ieder weer uit verschillende delen bestaan. Het expliciete geheugen beslaat informatie die je kunt opdiepen en onder woorden kunt brengen. Het impliciete geheugen is een vorm van onbewuste kennis. Dit geheugen is bijvoorbeeld actief tijdens het autorijden. Je denkt er niet bewust bij na: je doet het gewoon.

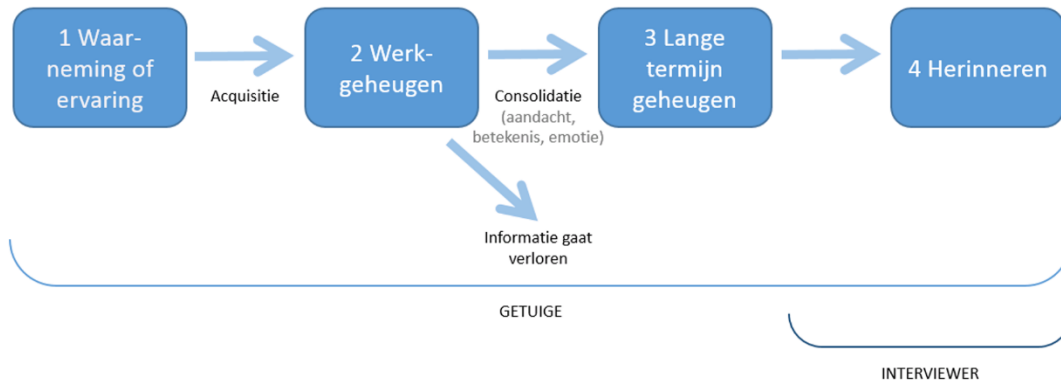
Het expliciete geheugen bestaat uit een episodisch en semantisch deel. In het semantische deel wordt algemene kennis opgeslagen, zoals bijvoorbeeld topografie. Het episodische geheugen heeft betrekking op specifieke gebeurtenissen. Aangezien het bij oral history voornamelijk draait om het verzamelen van persoonlijke verhalen, komt tijdens het interview voornamelijk het expliciete, episodische deel van het langetermijngeheugen aan bod.

Kortetermijngeheugen is een achterhaalde term binnen de psychologische wetenschap. Tegenwoordig wordt de term **werkgeheugen** gehanteerd. De capaciteit van het werkgeheugen varieert per persoon. Gemiddeld kun je zo'n vijf tot negen items tegelijk onthouden.

Het ontstaan van een herinnering

Herinneringen worden opgeslagen in zogenaamde geheugensporen. Hoe deze sporen terugkomen in het brein is tot nog toe niet geheel duidelijk. Het geheugenspoor van een specifieke ervaring uit het verleden ligt waarschijnlijk niet vast op één plaats in de hersenen. Wetenschappers vermoeden dat verschillende aspecten van een herinnering worden opgeslagen in verschillende gebieden. Zo ligt het visuele aspect in een ander deel van de hersenen dan het emotionele.

Er gaan verschillende stappen vooraf aan een duurzaam geheugenspoor, ofwel een lange termijn herinnering. De eerste stap is acquisitie. Je neemt iets waar of maakt iets mee. Deze informatie komt vervolgens terecht in het werkgeheugen. De kennis in het werkgeheugen zal na enige tijd verdwijnen als er niets mee wordt gedaan. Dankzij het consolidatieproces komt een herinnering terecht in het langetermijngeheugen. Dit zorgt ervoor dat de herinnering in een later stadium kan worden opgehaald. Tijdens deze laatste fase komt de interviewer in beeld.

Of we ons een gebeurtenis van lang geleden kunnen herinneren hangt dus sterk van het consolidatieproces. In dit proces spelen aandacht, betekenis en emotie een belangrijke rol.

- **Aandacht.** Mensen zijn meer geneigd een gebeurtenis te onthouden wanneer ze deze geconcentreerd en bewust meemaken. Denk maar eens aan een toetsenbord. Kun je je herinneren met welk cijfer het teken ^ gemaakt kan worden? Waarschijnlijk heb je het teken meer dan eens op je eigen toetsenbord gezien. Toch is het lastig deze vraag te beantwoorden, omdat je er nooit aandachtig bij hebt stilgestaan.
- **Betekenis.** Wanneer iemand in staat is een gebeurtenis te begrijpen en te plaatsen binnen een breder kader stimuleert dit het geheugen. Er worden verbindingen gelegd tussen de nieuwe informatie en de bestaande. Dit noem je coderen. Een herinnering is dus meer dan een kopie van een gebeurtenis. Het bevat alle gedachten en associaties die ermee verbonden zijn.
- **Emotie.** Ervaringen met een emotionele lading, zoals een bruiloft, worden over het algemeen beter onthouden dan alledaagse zaken, zoals het doen van de afwas. Enerzijds wordt dit veroorzaakt door de aandacht die er aan wordt geschonken. Anderzijds hebben emotionele gebeurtenissen vaak betrekking op dingen of mensen waar we om geven. Hierdoor is de kans groter dat de gebeurtenis aan andere kennis wordt gekoppeld. Deze verbindingen, zo bleek eerder, helpen bij de consolidatie van de herinnering.

Hoe komt een herinnering naar boven?

Het ophalen van een herinnering gebeurt meestal naar aanleiding van een prikkel. Een juiste prikkel kan het geheugenspoor op twee manieren activeren. De meest voorkomende manier is het actief terughalen. In dat geval is de prikkel vrijwel altijd een vraag. Hoe heette jouw geschiedenisleraar op de middelbare school? Wanneer was je voor het laatst op de Veluwe? Een tweede manier om een herinnering naar boven te halen is door middel van herkenning. Dit gebeurt bijvoorbeeld als je een foto vindt van je oude kleuterklas. Of wanneer je na jaren terugkeert naar je ouderlijk huis. De klassenfoto en de omgeving van je jeugd zijn in deze gevallen de prikkels die herkenning en daarmee het geheugenspoor activeren.

Waarom zijn sommige prikkels effectief in het oproepen van herinneringen en andere niet? Dat heeft te maken met de verbindingen die zijn gelegd tijdens het consolidatieproces. Een juiste prikkel reconstrueert (een deel van) de context waarin de herinnering is gevormd. Wanneer een herinnering bijvoorbeeld sterk is verbonden met een bepaalde geur zal een prikkel die aanspraak doet op reuk meer effect hebben dan bijvoorbeeld een visuele prikkel. Gebruik deze kennis tijdens een oral history interview. Levert een bepaalde vraag geen herinneringen op? Probeer dan eens een andere invalshoek.

Soms kan het voorkomen dat een herinnering maar gedeeltelijk naar boven komt. Je spreekt dan van het **TOT effect** (het Tip-of-the-tong effect). Je weet welk woord je zoekt, hoeveel lettergrepen het heeft en met welke letter het begint, maar je kunt er niet opkomen.

Waarom vergeten we?

Vergeten kan erg vervelend zijn. Toch kan het menselijk brein er niet buiten. Stel je eens voor dat je alles – werkelijk alles – zou onthouden! Je hoofd zou binnen de kortste keren overlopen met onbelangrijke details over van alles en nog wat. Juist doordat we vergeten zijn we in staat overzicht en orde te bewaren over hetgeen dat we onthouden.

Wat we onthouden is niet altijd blijvend. Informatie die ligt opgeslagen in het langetermijngeheugen kan alsnog verdwijnen. Er is dan sprake van geheugenverlies. Er zijn verschillende oorzaken:

- **Ziekte.** Amnesie of geheugenverlies is vaak het resultaat van ziekte. De ziekte van Alzheimer is een bekend voorbeeld. Een hersenbloeding of hersentumor kan eveneens tot geheugenverlies lijden. In deze gevallen worden de meest recente herinneringen aangetast. Oudere herinneringen blijven vaak onaangetast.
- **Niet-aangeboren hersenletsel.** Wanneer de hersenen zijn beschadigd door bijvoorbeeld een auto-ongeluk kan er geheugenverlies optreden.
- **Trauma.** Een herinnering aan een traumatische ervaring wordt soms onderdrukt om psychologische pijn te vermijden. Op latere leeftijd kan de herinnering weer naar boven komen.
- **Ouderdom.** Net als ieder ander orgaan takelt het brein, de opslagplaats van herinneringen, langzaam af naarmate de tijd verstrijkt. De veroudering van de hersenen betekent de veroudering van het geheugen.

Ouderdom hoeft geen obstakel te zijn voor een oral history interview. Dankzij het zogenaamde *reminiscentie-effect* worden herinneringen aan de jeugd vanaf het zestigste levensjaar steeds scherper.

Verdraaide herinneringen

Vergeten is niet het enige obstakel waar de oral history interviewer mee te maken krijgt. Het komt wel eens voor dat herinneringen zijn verdraaid of aangetast door andere informatie. Meestal gebeurt dat onbewust. Het brein wil orde scheppen en legt daarom zo veel mogelijk verbindingen tussen de informatie die zij binnen krijgt. Over het algemeen is dat zeer nuttig. Bijvoorbeeld tijdens het consolidatieproces. De verbindingen helpen om beter te onthouden. Echter, datzelfde mechanisme kan er ook voor zorgen dat bepaalde informatie ten onrechte onderdeel wordt van een herinnering. In de praktijk kan dat zorgen voor een vertekende herinnering:

- **Misinformation effect.** Informatie die is verkregen na de gebeurtenis mengt zich met de originele herinnering. Een bekend voorbeeld is de herinnering van Amerikaanse president George W. Bush aan het moment waarop hij hoorde over de aanslagen op elf september 2001. Hij meende zich te herinneren dat hij het eerste vliegtuig door de noordelijke toren van het World Trade Centre zag vliegen op televisie. Op dat moment waren daar echter nog geen beelden van. Het misinformation effect kan optreden door nieuwe informatie (bijvoorbeeld uitzendingen na de aanslag) en door het stellen van suggestieve vragen. Gedegen onderzoek en neutrale formulering kunnen het misinformation effect in een oral history interview voorkomen.
- **DRM paradigma.** Algemene kennis en begrip van de wereld wordt geprojecteerd op de herinnering. Dit effect is aangetoond met een experiment waarin participanten een aantal momenten wachten in het kantoor van een professor. Naderhand herinnert een derde van de ondervraagden zich dat er boeken stonden in de ruimte. In werkelijkheid was geen enkel boek aanwezig. Dat de participanten zich dit toch herinnerden heeft te maken met het beeld dat zij hebben van een professor en zijn kantoor. Met onderzoek kunnen eventuele DRM paradigma's worden opgespoord.

PRAKTIJK

3 Vooronderzoek

Een beoefenaar van oral history gaat het interview nooit blanco in. Het is belangrijk dat je als interviewer vertrouwd bent met de materie. Alleen zo kun je de juiste vragen stellen en goede resultaten boeken. Het is niet de bedoeling dat de opgedane kennis tijdens het interview te veel wordt uitgedragen. Dat kan een goede relatie met geïnterviewde in de weg staan.

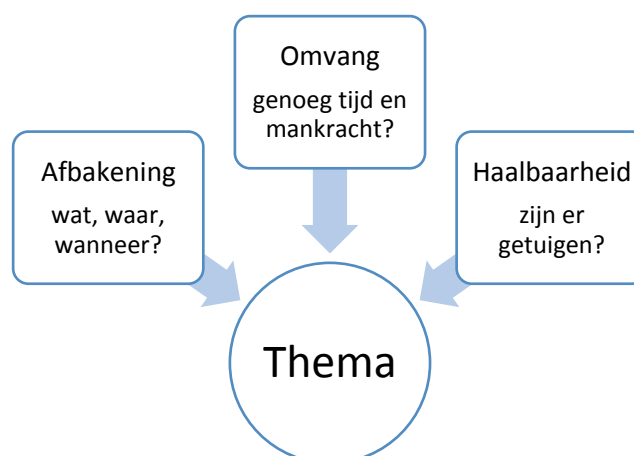
Thema bepalen

Er zijn twee soorten oral history interviews: het thematische interview en het interview dat een levensverhaal vastlegt. Voor het laatste is over het algemeen meer dan één interviewsessie nodig. Deze handleiding richt zich op het thematische interview.

Bij het bepalen van een thema is het van belang na te denken over de volgende zaken:

- **Afbakening.** Een thema als *Industrie* is onvoldoende afgebakend binnen tijd en ruimte. Bedenk op welke periode en op welk gebied je het onderwerp wil toespitsen. Een meer afgebakend thema (bijvoorbeeld *Baksteenindustrie langs de Gelderse rivieren na 1950*) zorgt voor richting en focus.
- **Omvang.** Pas de grootte van het thema aan op de planning. Een breed onderwerp als *de Tweede Wereldoorlog in Nederland* is lastig te behappen wanneer de interviews in een korte tijd moeten worden afgenomen. Het thema *Verzetsgroepen in Arnhem* is in dat geval een meer realistische keuze. Kader het onderwerp bij zeer kleinschalige of kortdurende projecten zo veel mogelijk in, bijvoorbeeld: *De bevrijding van verzetsmannen uit de Koepelgevangenis in Arnhem op 11 juni 1944*.
- **Haalbaarheid.** Bij het afbakenen van een thema dien je na te gaan of er nog getuigen in leven zijn. Thema's betreffende een periode van langer dan tachtig jaar geleden zijn over het algemeen niet reëel. Er zullen weinig personen zijn die deze tijd bewust hebben meegemaakt. Een oral history interview over bijvoorbeeld *De invoering van het algemeen kiesrecht in 1917* is helaas niet meer mogelijk.

Het voorbereiden, uitvoeren en uitwerken van een oral history interview vergt tijd en inspanning. Kies daarom een thema dat in het verlengde ligt van je eigen interesses.

Hoofdvraag

Nadat het thema is bepaald, gaat het vooronderzoek van start. Een onderzoek begint altijd met één centrale hoofdvraag of vraagstelling. Deze dwingt je na te denken over het doel van het onderzoek en interview. Wat wil je nu eigenlijk weten? De hoofdvraag geeft het onderzoek een duidelijke richting. Dit voorkomt je verdwaalt in alle beschikbare informatie over het thema. Bij het formuleren van een hoofdvraag houd je dezelfde punten in gedachten als bij het bepalen van een thema.

- **Afbakening.** Wat? Waar? Wanneer? Het onderwerp, de tijdsperiode en het gebied komen terug in de hoofdvraag.
- **Omvang.** Een brede hoofdvraag betekent meer onderzoek. Afhankelijk van het tijdspad kun je deze algemener of juist minder algemeen maken.
- **Haalbaarheid.** De vraag is te beantwoorden (binnen de beschikbare tijd en middelen).

Thema: Baksteenindustrie langs de Gelderse rivieren na 1950

Goed geformuleerde hoofdvraag		Slecht geformuleerde hoofdvraag
Lang tijdsbestek	Kort tijdsbestek	Welke impact hadden steenfabrieken op de omgeving?
Welke impact had baksteenfabriek Y aan de IJssel op het nabij gelegen dorp Z in de jaren 1950-1980?	Welke impact had baksteenfabriek Y op de economie van het nabij gelegen dorp Z in de jaren 1980?	

Methode

Houd gedurende het onderzoek de hoofdvraag goed in gedachten. Bedenk steeds of de informatie relevant is voor het beantwoorden van de hoofdvraag. Er bestaat helaas geen standaard stappenplan voor het verzamelen van informatie. Het is in ieder geval belangrijk dat je een goede basiskennis hebt over elk aspect van de hoofdvraag. Vraag jezelf af:

1. Wat houdt het thema in? Uit welke onderdelen bestaat het?
2. Hoe zag de wereld er uit in de betreffende periode?
3. Welke kenmerken heeft het betreffende gebied?

Deze algemene informatie is doorgaans goed te vinden op het internet en handboeken. Wanneer de basis helder is, ga je de diepte in. Waar zou je meer over willen weten? Welke aspecten zijn nog niet helemaal duidelijk? Is er informatie die elkaar tegensprekt? Antwoorden op dergelijke vragen vind je onder andere via:

- Internet
- Archieven
- Literatuur
- Lokale (historische) verenigingen

Handige websites:

www.coda-apeldoorn.nl/archief website van historisch documentatiecentrum Apeldoorn
www.bibliotheekarnhem.nl online catalogus met boeken, tijdschriften en kranten
www.delpher.nl database van (historische) kranten, boeken en tijdschriften
www.geldersarchief.nl bevat collecties uit verschillende delen van Gelderland
www.mijngelderland.nl website met verhalen over de Gelderse geschiedenis
studiezaal.nijmegen.nl website van het Regionaal Archief Nijmegen
www.wikipedia.nl vrije encyclopedie met veel artikelen over geschiedenis

Bronnenkritiek

Kritisch zijn op de bronnen die je gebruikt is erg belangrijk bij het doen van historisch onderzoek. Vraag je bij elke bron - of dit nu een krantenbericht, afbeelding of wetenschappelijk artikel betreft -de volgende zaken af:

- Wat voor een soort bron is het?
- Waar en wanneer is de bron gemaakt?
- Wie is de maker van de bron?
- Hoe kwam de maker aan informatie?
- Met welk doel is de bron gemaakt?
- Voor wie was de bron bestemd?
- Is de bron echt?
- In welke context is de bron gemaakt?

4 Getuigen vinden

Het vinden van getuigen ligt in het verlengde van het vooronderzoek. Naarmate je meer bekend bent met het thema, krijg je een beter beeld van de mensen die je zou kunnen interviewen. Denk daarbij niet te voor de hand liggend. Is het thema industrie? Behalve arbeiders zijn bijvoorbeeld vrouwen die werkten in de bedrijfskantine erg goede getuigen. Hoe spoor je deze potentiële getuigen vervolgens op?

Via-via

De makkelijkste manier om een getuige te vinden is door gebruik te maken van je eigen netwerk. Bespreek je plannen eens met je buurman of met een kennis in de supermarkt. Wie weet kennen zij iemand die meer van het onderwerp af weet. Door het zogenaamde sneeuwbaaleffect kom je zo steeds meer potentiële getuigen op het oog.

Een oproep

Wanneer je niet bekend bent in de omgeving, kan het vinden van een getuige lastig zijn. Waar begin je dan? Een goede manier om meerdere interviewkandidaten tegelijkertijd te bereiken is door het plaatsen van een oproep. Dat kan in het lokale krantje of op een regionale radiozender. Andere plaatsen waar je de oproep kunt verspreiden zijn bijvoorbeeld ouderenbonden en bejaardentehuizen. En wat dacht je van vakbonden, verenigingen of sportclubs?

Sociale media

Steeds meer mensen maken gebruik van sociale media. Dat geldt ook voor oudere mensen en hun familieleden. Het plaatsen van een foto op Facebook kan al aanknopingspunten bieden. Gelders Archief deelde op 26 november 2015 onderstaande foto op haar Facebook pagina. Op de foto zie je hoe koningin Juliana de eerste steen legt van woongemeenschap Het Dorp in Arnhem. Een aantal Facebook gebruikers herinnerde zich dit moment en plaatste een reactie bij het bericht.

Facebook Gelders Archief

‘Aan de buis gekluisterd bij die grote Marathon-uitzending van Mies Bouwman en Dokter Klapwijk.’

‘Het was in mijn optiek als zeven- en achtjarig kind een schande dat dat heerlijk wilde en woeste gebied, waar ik zo heerlijk met mijn vriendjes speelde, fietste en ravotte gebouwd werd...’

‘Ik heb de krant daar rond gebracht als 13 jarig meisje.’

‘Heb in het Dorp gewerkt als Dogela! Ik vond het heel bijzonder en heb er veel geleerd.’

5 Contact leggen

Je hebt de contactgegevens van een mogelijke interview kandidaat bemachtigd. Hoe leg je dan contact? Het kan vreemd overkomen wanneer je meteen op de stoep staat. Bel de persoon die je wilt interviewen eerst op. Zo weet de getuige waar hij aan toe is. Dat is niet alleen fijn voor de persoon die je wilt interviewen. Voor jezelf is nuttig om het één en ander te weten voordat je een interviewafspraak vastlegt.

Het eerste telefoongesprek

Plan een telefoongesprek op een logisch tijdstip, dus liever niet rond etenstijd of populaire televisieprogramma's. Het eerste telefoongesprek is een inventarisatie. Je polst of de persoon geschikt is voor een interview. Begin niet meteen over een interview. Zo voorkom je dat je de persoon in kwestie later teleur moet stellen.

Wees duidelijk, maar niet te specifiek. Het eerste telefoongesprek is niet het moment om het hele onderzoek tot in detail uit te leggen. Dat kost te veel tijd en kan afschrikken. Zeker wanneer je van plan bent een gevoelig thema aan te snijden. Leg in grote lijnen uit naar welke informatie je op zoek bent.

Goede openingszin	Slechte openingszin
"Ik hoorde dat u herinneringen heeft aan Indië."	"Ik wil u graag interviewen over de tijd dat u in een Jappenkamp in Indië zat."

Checklist

Het is handig om een checklist te maken voordat je belt. Zo kun je controleren of alle belangrijke zaken zijn behandeld. Zie de checklist met name als geheugensteuntje. Het gesprek hoeft niet volgens een vast stramien te verlopen. Integendeel! Tijdens het telefoongesprek ontstaan de eerste indrukken. Zorg ervoor dat het natuurlijk en bovenal aangenaam aanvoelt. Maak tijdens het gesprek aantekeningen. Je weet nooit welke informatie je later nodig hebt.

Voorbeeld checklist

- Introductie**
Allereerst introduceer je jezelf. Wanneer je de contactgegevens via-via hebt verkregen kan het helpen om deze persoon te noemen.
- Toelichting**
Vervolgens leg je de reden van het telefoontje uit. Vertel dat je op zoek bent naar informatie over onderwerp X. Wanneer van toepassing kun je het overkoepelende project toelichten.
- Inventarisatie**
Vraag of de persoon in kwestie nog herinneringen heeft aan onderwerp X. Luister aandachtig en schrijf mee. Het is fijn wanneer je achter het geboortjaar kunt komen, zo kun je de levensloop van de persoon plaatsen binnen grotere historische ontwikkelingen.

Beslis of de persoon met wie je belt geschikt of ongeschikt is voor een oral history interview. Denk daarbij nog eens aan de hoofdvraag.

- Geschikt**
Als de persoon geschikt blijkt vraag je toestemming voor een interview. Is de toestemming verleend? Dan leg je het proces kort en helder uit.
- Proces**
Vertel dat het interview wordt opgenomen en opgeslagen in het archief. Licht andere doeleinden (bijvoorbeeld beoogde publicaties) eveneens toe. Maak duidelijk dat er tijdens het interview geen andere personen aanwezig kunnen zijn.
- Foto's en rekwisieten**
Vraag of de persoon alvast wat historisch materiaal wil opzoeken. Dat kunnen foto's en documenten zijn, maar bijvoorbeeld ook werktuigen of kledingstukken.
- Portretfoto**
Deel mee dat je het erg leuk zou vinden wanneer je een portretfoto mag maken. De geïnterviewde kan het verzoek afwijzen of zich er eventueel op voorbereiden.
- Afspraak**
Leg een datum en tijdstip vast. Het interview vindt bij voorkeur plaats bij de getuige thuis. Controleer nogmaals of er op het afgesproken tijdstip gelegenheid is het interview af te nemen zonder gestoord te worden.
- Afronding**
Bedank de persoon in kwestie en geef aan dat je uitzielt naar het interview. Eventueel kun je jouw eigen contactgegevens nog doorgeven, mocht de getuige onverhoopt verhinderd zijn.
- Ongeschikt**
Wanneer de persoon ongeschikt blijkt, vraag of hij nog andere personen kent die ook van onderwerp X afweten. Bedank hem of haar tenslotte vriendelijk voor de tijd en moeite.

6 Vragenlijst opstellen

De vragenlijst is de basis van het interview. Bereid deze goed voor. De hoofdvraag vormt de leidraad. Bedenk bij elke vraag op de lijst of deze relevant is voor het beantwoorden van de hoofdvraag. De opbouw is eveneens belangrijk. Begin met algemene vragen, zodat je een beeld krijgt van de persoon die je interviewt. Lastige vragen stel je halverwege. Je eindigt het interview met meer neutrale vragen.

Het persoonlijke verhaal

Oral history draait om het vastleggen van persoonlijke verhalen. Houdt dit tijdens het opstellen van je vragenlijst steeds in gedachte. Besteed met name aandacht aan de volgende punten:

- **Leef je in.** Bedenk wat de persoon in kwestie zou kunnen vertellen, op basis van je vooronderzoek. In wat voor een omgeving groeide hij op? Welke kenmerken had deze gemeenschap? Welke mogelijke invloed had dit op de geïnterviewde? Enzovoorts.
- **Vind een balans tussen subjectieve en feitelijke vragen.** Wanneer je wilt weten wat er gebeurde in een bepaalde periode is een literatuur- en bronnenonderzoek meestal afdoende. De meerwaarde van oral history is dat de beleving wordt meegenomen in het historisch onderzoek. Stel daarom vragen over zowel het verloop van de gebeurtenis als de ervaring ervan.
- **Vraag altijd naar verhalen uit de eerste hand.** Een verhaal over de broer van de buurvrouw die waarschijnlijk ooit iets heeft meegemaakt is geen oral history. Ga na of het vertelde een ervaring van de persoon zelf is.

Open vragen

Oral history draait om persoonlijke herinneringen. Het doel is om de getuige zo veel mogelijk te laten herinneren en vertellen. Gesloten vragen dragen hier zelden aan bij, omdat er slechts twee antwoorden mogelijk zijn: ja of nee. Dat is lastig voor het de voortgang van het interview. Bovendien beperkt het de getuige in zijn verhaal. Stel daarom open vragen. Open vragen beginnen met: wie, wat, waar, wanneer, waarom of hoe.

Soort vraag	Open vraag	Gesloten vraag
Begint met	Wie Wat Waar Wanneer Waarom Hoe	Een werkwoord
Mogelijke antwoorden	Uiteenlopend	Ja of nee
Voorbeeld	Hoe was je jeugd?	Had je een fijne jeugd?

Formulering

De formulering van een vraag is erg belangrijk, zeker wanneer het een lastig onderwerp betreft. Wees voorzichtig bij vragen over bijvoorbeeld geloof, seksualiteit en politiek. Een vraag die begint met waarom kan in sommige gevallen als verwijtend worden ervaren. Denk in zulke gevallen extra goed na over wanneer en hoe je de vraag onder woorden brengt.

Een ander punt van aandacht is het risico van aannames. Laat persoonlijke veronderstellingen niet doorschemeren in de vragen die je stelt. Net zoals een gesloten vraag kan dit het verhaal van de geïnterviewde ernstig beperken. Jouw beeld van een periode of plaats kan namelijk sterk afwijken van de ervaringen van de persoon die je interviewt. Stel vragen altijd zo neutraal mogelijk.

Neutrale vraag	Vraag met aanname
Hoe heb je de Koude Oorlog ervaren?	Waar was je het meest bang voor tijdens de Koude Oorlog?

Invalshoeken

In het hoofdstuk over het geheugen is gebleken dat verbindingen van belang zijn voor het opslaan en terughalen van herinneringen. Een juiste prikkel, een vraag in dit geval, activeert deze verbindingen en daarmee het geheugenspoor. Haalt een bepaalde vraag geen herinnering naar boven? Probeer het eens vanuit een andere invalshoek. Laat dit geïnterviewde het moment visualiseren als een vraag naar emotie niet helpt. Of vraag naar smaak wanneer reuk geen herinnering oproept.

Lastige thema's

Vragen worden vaak als lastig ervaren wanneer het een taboe of traumatische ervaring betreft. Natuurlijk zijn onderwerpen als seksualiteit of het leven in een concentratiekamp lastig om aan te snijden. Bedenk dat barrières vooral bij jezelf liggen. Wanneer de interviewer over vermeende drempels stapt, zal het voor de getuige ook makkelijker worden om erover te praten.

Vragen over gevoelige onderwerpen horen erbij. Soms zijn ze zelfs noodzakelijk om het interview de moeite waard te maken. Blijf daarom tijdens het opstellen van de vragenlijst niet enkel op de gewaande paden. Durf verder te kijken dan de conventionele thema's. Stap over die drempel, maar doe het op het juiste moment. Stel gevoelige vragen ongeveer halverwege het interview. Op dat moment is de vertrouwensband gesmeed. Bovendien kun je dan met wat 'luchtigere' vragen het interview positief af te ronden.

	Opbouw vragenlijst en interview	
1	Algemene vragen	Wat voor een persoon is de geïnterviewde? Welke band heeft de geïnterviewde met het thema?
2	Lastige vragen	Welke band heeft de geïnterviewde met het gevoelige deel van het thema?
3	Afronding	Hoe kijkt de geïnterviewde terug op het thema?

7 Voor het interview

Zorg dat voor aanvang van het interview de technische en formele zaken in orde zijn. Zo kun je alle aandacht richten op de getuige en het verhaal. Het interview zal dan meer ontspannen verlopen. De opnameapparatuur en formulieren zijn een gebruikelijk onderdeel van een oral history interview. Wanneer de interviewer ze als zodanig behandelt, zullen ze voor de getuige ook normaal zijn.

De opname apparatuur

Een interview zonder opname is geen oral history. Test ten minste één dan van tevoren of de opnameapparatuur werkt. Is de batterij vol? Heb je een paar extra batterijen bij de hand? Hoe ver mag het opnameapparaat van de geïnterviewde af staan om goed verstaanbaar te zijn? Hoe klinkt de opname? Het is van belang dat dit goed werkt. Oefen voor aanvang nog even met de bediening van de apparatuur. Op deze manier kun je snel handelen als de situatie daar om vraagt.

Omgaan met geluiden

Omgevingsgeluiden verstoren de opname. Het opnameapparaat pikt geluiden die dichtbij zijn als eerste op. Iets kleins als roeren in een kopje koffie kan delen van het interview onverstaanbaar maken. Beperk externe geluiden daarom tot een minimum. Sluit ramen en deuren en zet eventueel luidruchtige apparaten uit. Houd huisdieren – voor zover dat kan – buiten de setting van het interview. Klokken die om het uur luiden kunnen beter worden stilgezet.

Formulieren invullen

Om het interview op te slaan voor de toekomst is het noodzakelijk dat de geïnterviewde een overeenkomst ondertekent. Hierin geeft hij toestemming voor opslag in het archief en gebruik van het interview voor andere doeleinden. Zonder dit ingevulde formulier kun je niets met het interview. Invullen voor aanvang van het interview is daarom het meest logisch. Leg bij elk onderdeel van het in te vullen formulier zo goed mogelijk uit wat het inhoudt.

8 De juiste sfeer

De subjectiviteit van oral history komt niet enkel voort uit de getuige. De houding en het gedrag van de interviewer hebben eveneens een grote impact op de sfeer en daarmee het verloop van het interview. Neem een vriendelijke, maar zo neutraal mogelijke positie in. Hierdoor zal een gemoedelijke, veilige omgeving ontstaan waarin de getuige open vertelt.

De band tussen interviewer en getuige

Een sterke vertrouwensband zorgt ervoor dat de getuige zich vrij voelt om open en eerlijk te zijn over zijn herinneringen. Besteed tijd en aandacht aan het opbouwen van een goede verstandhouding. Drink bijvoorbeeld een kopje koffie voor aanvang van het interview en ga naderhand niet gelijk weg. Bespreek hoe de getuige het interview heeft ervaren. Zulke kleine dingen zorgen ervoor dat de getuige met een tevreden gevoel terugkijkt op het interview.

De bouwstenen van een sterke band zijn:

- **Eerste contact.** Tijdens het eerste contact vormt de getuige zich een beeld van jou als persoon. De manier waarop de interviewer zich in die eerste momenten presenteert heeft grote invloed op de (vertrouwens)band met de getuige. Een klein presentje kan helpen het ijs te breken. Zorg in ieder geval voor een verzorgd uiterlijk en gepaste kleding.
- **Non-verbale communicatie.** Het grootste gedeelte van communicatie tussen mensen is non-verbale. De juiste lichaamstaal kan helpen bij het opbouwen en versterken van een vertrouwensband. Door het gedrag van de geïnterviewde te spiegelen geef je het signaal af dat je geïnteresseerd bent.
- **Oprechte interesse.** Luister aandachtig naar het verhaal van de getuige en toon belangstelling. Laat blijken dat je je in het onderwerp hebt verdiept (maar wees geen betweter). Maak oogcontact en knik instemmend. De geïnterviewde zal hierdoor eerder geneigd zijn verder te vertellen.
- **Respect.** Behandel de getuige altijd met respect. Zelfs wanneer hij iets zegt waar je het niet mee eens bent. Respecteer daarnaast altijd de normen en waarden van geïnterviewde. Heeft hij een andere culturele achtergrond? Verdiep je in de fatsoensnormen en gebruiken.
- **Wees objectief.** Een interview is niet het moment om je eigen kijk op de wereld te delen. Wees zo neutraal mogelijk en laat je oordeel thuis. Je opinie te sterk naar voren brengen kan de geïnterviewde afremmen in zijn verhaal.

De omgeving

Voor een goed verloop van het interview is het essentieel dat de getuige zich veilig voelt. Alleen dan zal hij vrijuit kunnen en willen vertellen. Een veilige omgeving heeft de volgende kenmerken:

- De geïnterviewde voelt zich op zijn gemak. Een oral history interview vindt daarom bij voorkeur plaats in het **huis van de geïnterviewde**.
- Het is een **één op één situatie**. Er zijn geen andere personen aanwezig tijdens het interview. Uit angst voor een oordeel of om de ander te kwetsen zal de getuige niet ongehinderd kunnen vertellen. Daarnaast kan de derde aanwezige zich met het interview gaan bemoeien en dat is onwenselijk.
- Er is **geen tijdsdruk**. Wanneer je constant op de klok kijkt, komt dat de sfeer niet ten goede. Neem voldoende de tijd. Maar let op: maak het interview niet te lang. Na een uur tot anderhalf uur interviewen is over het algemeen de energie bij beide partijen op.

- Er bestaat **genoeg afstand** tussen de geïnterviewde en de getuige. De interviewer zit niet te dichtbij, maar zeker niet te ver weg. In tegenstelling tot een journalistiek interview ga je bij oral history niet de confrontatie aan. Ga daarom schuin tegenover de getuige zitten. Zo heeft de getuige de ruimte om weg te kijken.

9 Tijdens het interview

Het oral history interview draait om het persoonlijke verhaal van de geïnterviewde. Houd je als interviewer zo veel mogelijk op de achtergrond en stuur alleen bij wanneer de getuige te ver van de hoofdvraag afdwaalt. Een goede oral history interviewer luistert goed en spreekt alleen wanneer nodig.

Aantekeningen maken

Het interview wordt opgenomen, dus het maken van aantekeningen is puur voor jezelf. Hoor je iets interessants waar je meer over wilt weten? Noteer dit (in een of twee woorden), zodat je er later nog eens naar kunt vragen. Kijk daarbij zo min mogelijk op het aantekeningpapier. Zo houd je de aandacht bij de getuige en het verhaal. Wanneer de getuige klaar is met vertellen kun je de aantekeningen er nog eens bij halen.

Luisteren

Voor een goede interviewer is een luisterend oor essentieel. Luister goed naar wat de getuige vertelt en laat dit zien (niet horen!). Op die manier toon je dat je interesse hebt in zijn verhaal. Dat is belangrijk voor het onderhouden van een goede verstandhouding. Bovendien kun je door aandachtig te luisteren interessante dingen te weten komen waar je later op terug kunt komen.

Onderbreken

Als interviewer ben je zo min mogelijk aan het woord. Het interview draait om de getuige en zijn verhaal. Houd je in en laat je eigen stem zo min mogelijk horen. Constant ja zeggen om te laten weten dat je luistert is niet nodig. Bovendien is dat storend wanneer je de opname terugluistert. Onderbreek het verhaal van de getuige alleen wanneer dit echt nodig is, bijvoorbeeld:

- Wanneer je iets niet begrijpt. Je kunt dan om uitleg vragen.
- Wanneer de geïnterviewde te veel en te langdurig afwijkt van het thema.

Zwijgen

In het dagelijks leven worden stiltes vaak als ongemakkelijk ervaren. Dat is jammer, want een stilte kan juist zo krachtig zijn. In een oral history interview is dat zeker het geval. Onderdruk je neiging een stilte meteen op te vullen met het stellen van een volgende vraag. Tijdens een stilte geef je de getuige de kans dieper in het geheugen te duiken. Wie weet wat voor een mooie herinnering er dan naar boven komt.

Omgaan met emotie

Het kan voorkomen dat de getuige emotioneel wordt tijdens het interview. Geef hem of haar wat tijd en bied eventueel een zakdoek aan. De meeste mensen herstellen zich snel. Fysiek troosten is bijna nooit nodig. Leef mee en toon begrip: dat is vaak al genoeg. Als de geïnterviewde langdurig of in hoge mate emotioneel is, stel dan voor om even te pauzeren of op een andere moment verder te gaan.

Feiten controleren

Door middel van onderzoek kun je nagaan of wat de getuige vertelt historisch gezien klopt. Kan de geïnterviewde dit wel mee hebben gemaakt? Is het een verhaal uit de eerste hand? Wanneer je twijfelt aan de feitelijkheid van het vertelde, kun je er nog eens naar vragen. De getuige tegenspreken is niet slim. Het zal hem of haar terughoudend maken meer te vertellen.

10 Na het interview

Wanneer de laatste vraag is beantwoord en de opname is gestopt ga je niet gelijk weg. Maak nog een praatje en vraag bijvoorbeeld hoe de geïnterviewde het interview heeft ervaren. Dit is eveneens het moment om beeldmateriaal te verzamelen. Foto's van de getuige, de locatie of voorwerpen (of een combinatie!) geven het interview en verhaal extra kleur en verdieping.

Foto's maken

Tijdens het interview is de vertrouwensband tussen de getuige en de interviewer versterkt. Maak daar gebruik van voor het maken van foto's. Na afloop van het interview zal de getuige zich meer op zijn gemak voelen om geportretteerd te worden. Probeer foto's te maken in natuurlijk licht. Wanneer het te donker of te laat is, kun je op een ander moment terugkomen voor de foto's. Maak zowel liggende als staande foto's. Portretfoto's van de getuige in een omgeving die relevant is voor het thema zijn een pluspunt.

Attributen

Tijdens het eerste telefooncontact heb je gevraagd naar oude foto's, objecten en documenten. Bespreek en/of bekijk deze voorwerpen na het interview. Wanneer je werkt met enkel een geluidopname is het verwarrend om ze tijdens het interview te behandelen. Vraag of je de objecten mag fotograferen wanneer ze relevant zijn voor het verhaal.

'Ik trouwde in en zelfgemaakte jurk'

11 Transcriptie

Als het interview is afgelopen is het werk nog niet klaar. Voordat het interview kan worden opgeslagen en gebruikt is er een transcript nodig. Een transcript is een letterlijke uitwerking van de gesproken tekst. Gemiddeld duurt het transcriberen van één uur geluidopname zes tot acht uur. Transcriberen is een monnikenwerk, maar tegelijkertijd een belangrijk reflectiemoment waarmee je je eigen interviewtechniek kunt verbeteren.

Waar moet een transcript aan voldoen?

Het omzetten van de gesproken tekst naar geschreven tekst is van belang voor opslag in het archief. Bovendien kun je met een transcript gemakkelijker en sneller een goedlopend, gestructureerd verhaal schrijven. Om het transcriberen te vergemakkelijken zijn er verschillende hulpmiddelen beschikbaar. In programma's als F4 en Express Scribe kun je in één schermoverzicht het geluid bedienen en de tekst typen. In combinatie met de handige sneltoetsen wordt het transcriberen zo een stukje eenvoudiger.

Om er voor te zorgen dat het interview (ook over honderd jaar) toegankelijk en begrijpelijk is voor onderzoekers in het archief, moet een transcript aan een aantal eisen voldoen. De volgende punten moeten in ieder geval duidelijk zijn:

- **Waar gaat het interview over?** Het is van belang dat degene die het interview leest *meteen* begrijpt waar het over gaat. Vermeld daarom bovenaan de transcriptie:
 - o namen van de interviewer en getuige (eventueel met afkorting);
 - o plaats en datum van het interview;
 - o een samenvatting van de inhoud van het interview (max. 2000 tekens / 300 woorden).
- **Wie is er aan het woord?** Maak in je transcriptie altijd duidelijk wie er aan het woord is. Spreekt de interviewer of de getuige? Op deze manier wordt het verloop en de dynamiek van het interview inzichtelijk. In plaats van de volle naam, kun je gebruik maken van afkortingen. Licht deze afkortingen aan het begin toe.
- **Wanneer in het interview wordt er gesproken?** Tijdsaanduidingen zijn belangrijk: ze maken het interview toegankelijk voor onderzoekers. Een bepaalde zin of specifiek woord terugvinden in een geluidsopname van dik anderhalf uur is lastig en tijdrovend. Probeer daarom regelmatig (ca. om de tien minuten) aan te geven waar in het geluidsbestand je bent.

Hoe ziet een transcript eruit?

In tegenstelling tot schrijftaal bevat spreektaal veel uh's en ah's. Het is niet nodig om deze allemaal uit te typen. Neem ze alleen mee in het transcript wanneer ze functioneel zijn. Dat wil zeggen uh's en ah's die de gemoedstoestand van de getuige weergeven.

Zaken die uitleg behoeven, bijvoorbeeld de betekenis van een dialectwoord, zet je tussen vierkante haakjes. Wanneer de getuige een thema behandelt dat niet relevant is voor de hoofdvraag, volstaat om dit kort te omschrijven tussen vierkante haakjes. Bijvoorbeeld: [Mevrouw Jansen spreekt over ziekbed van zwager].

12 Gebruiksaanwijzing transcriptieprogramma

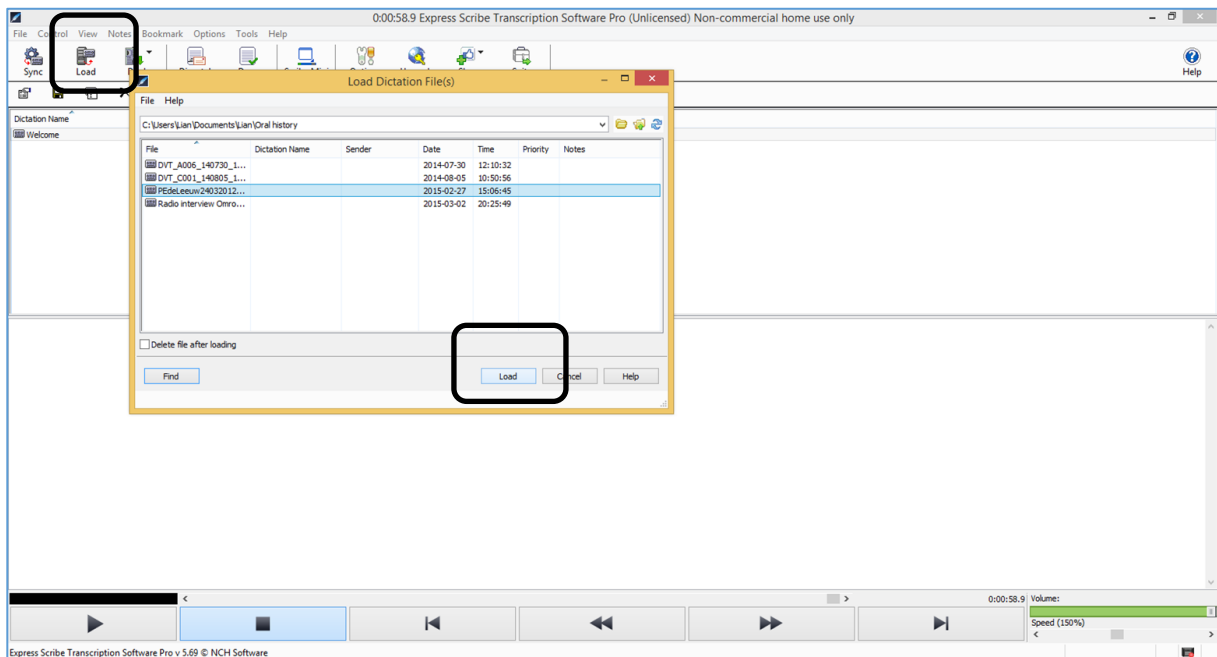
Express Scribe Transcription Software biedt online een gratis transcriptieprogramma aan. In dit programma kun je het geluid met sneltoetsen bedienen: je vingers komen niet van het toetsenbord. Deze gratis versie is voor een beperkte tijd beschikbaar is. Download het daarom pas als je met transcriberen gaat beginnen. Sla bovendien elke keer als je het programma afsluit de getranscribeerde tekst ook op in Word. Installeren kan via: <http://www.nch.com.au/scribe/>

Het geluidsbestand opslaan

Voordat je begint met transcriberen sla je eerst het geluidsbestand op. Dat doe je door de recorder aan te sluiten op je pc via de USB-kabel. Je opent vervolgens de map waar je het interview hebt opgenomen. Je kopieert het interview naar een map op je computer. Daarna kun je het geluidsbestand afspelen via de computer (bijvoorbeeld met Media Player) of het openen in het transcriptieprogramma.

Het geluidsbestand openen

Je opent een geluidsbestand in Express Scribe via de knop [Load]. Zoek je geluidsbestand op binnen de mappen van je pc en klik op load. Vervolgens moet je enkele seconden wachten totdat het balkje rechts onderin helemaal groen is. Daarna staat het geluidsbestand in de bovenste kolom boven het welkomstwoord.

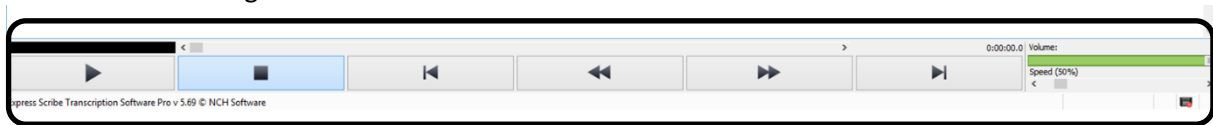

Het geluidsbestand afspelen

De bediening van het geluid vind je onderaan het venster. Je kunt het geluid ook bedienen met de volgende sneltoetsen:

- [F9] speelt het geluidsbestand af
- [F4] pauzeert het geluidsbestand
- [F7] spoelt terug
- [F8] spoelt verder
- [F11] speelt langzaam af

De snelheid van het afspelen kun je rechts onderin regelen, door het balkje onder *Speed* naar links of naar rechts te bewegen.

Tijdsaanduidingen

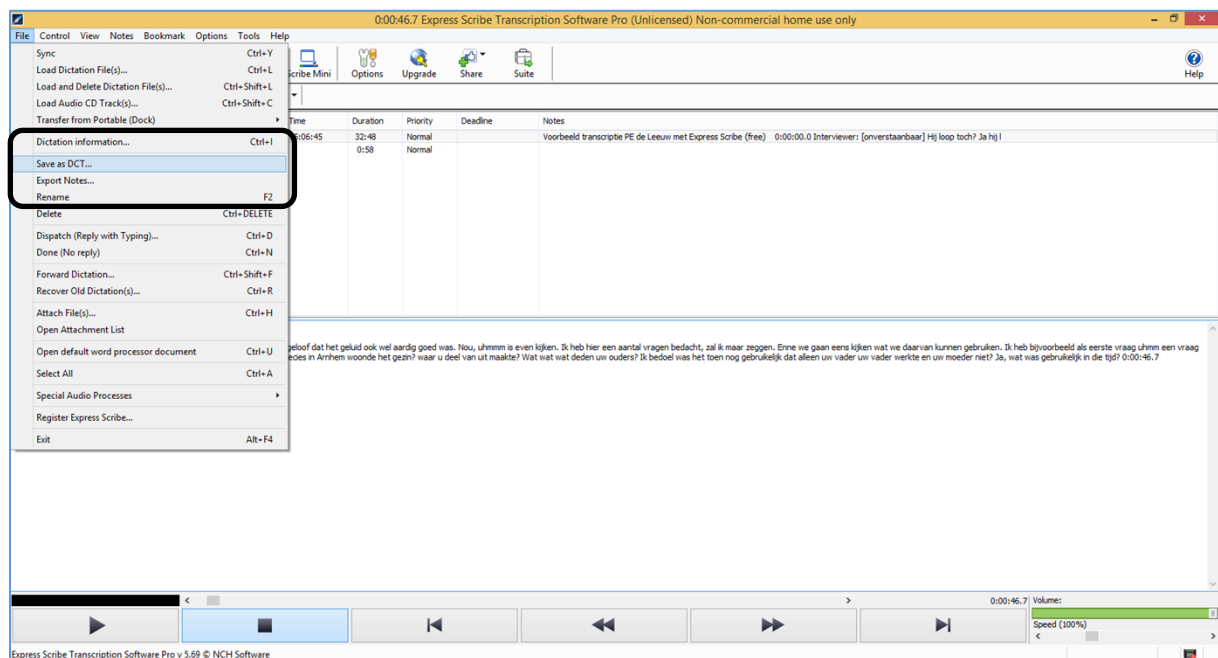
Tijdsaanduidingen geef je in Express Scribe aan met de toetsencombinatie [Ctrl] + [Shift] + [T]. In je transcript wordt dan weergegeven hoe ver het geluidsbestand op dat moment is afgespeeld. Doe dit om de tien minuten.

Beginnen met het transcript

Begin je transcript door in het tekstdeel de titel, naam van interviewer en getuige en de datum van het interview te typen. Typ bovenaan het transcript bovendien een korte samenvatting van het interview. Dit kun je het beste doen als het transcript klaar is.

Het transcript opslaan

Je slaat het transcript (in combinatie met geluidsbestand) op via [File] – [Save as DCT...]. De volgende keer dat je het programma opent staat je geluidsbestand en transcript er dan automatisch in. Vergeet niet de tekst ook in Word op te slaan!

Het transcript opslaan om te verzenden

Als het transcript af is, kopieer je de tekst vanuit de onderste kolom in Express Scribe naar een Word document. Daarna kun je het digitaal versturen naar Erfgoed Gelderland.

Voorbeeldtranscriptie

Een radio interview op maandag 2 maart 2015 over een inspiratiebijeenkomst in het koetshuis van de Pietersberg die Gelders Erfgoed en de gemeente Renkum organiseren in het kader van het project Gelders Arcadië. De interviewer is Corine van Dijk (CD) van Omroep Gelderland, de geïnterviewde is Lian van der Zon (LZ) van Gelders Erfgoed. Bevat een fragment uit een oral history interview met de heer P.E. de Leeuw (PE). Trefwoorden: oral history, landgoederen, gemeente Renkum, persoonlijke verhalen, Bilderberg, Pietersberg, Oosterbeek, Gelders Arcadië, Omroep Gelderland, Gelders Erfgoed.

0:00:00.0 [Muziek klinkt 'Heaven must be missing an angel' - Tavares']

0:00:26.3 CD: Dit mocht bij de NCRV niet gebruikt worden toen. Het was Tavares, Heaven must be missing an angel.

Radiojingle: Radio Gelderland! Met Corine van Dijk.

CD: Goeiemorgen, negen minuten over negen, maandagochtend 2 maart. Veel mensen komen te laat op het werk vanmorgen, want de treinen naar Utrecht hebben veel vertraging. Da's extra vervelend als je uitgerekend vandaag aan je nieuwe baan begint. Zie dan maar eens vanuit Arnhem in Amsterdam te komen.

0:00:50.0 [Muziek klinkt]

CD: En Gelders Erfgoed is op zoek naar mooie verhalen, verhalen van mensen die op of rond de landgoederen in Renkum hebben gewoond. Oral history, zo heet dat. Al die mooie verhalen binnenharken, om het zo maar eens te zeggen. Bijvoorbeeld een verhaal als van meneer de Leeuw, die vertelt over hoe hij de bevrijding heeft meegemaakt toen hij op kasteel Rozendaal woonde.

0:01:11.7 PE: Toen wij in Rozendaal bij de bevrijding meemaakte, toen, moet je voorstellen de ingang zoals die nu is hè? Bij het kasteel hè? Bij binnenkomst, kwamen dus van de bosrand af, kwamen de tanks.

Interviewer: O?

PE: Naar beneden.

Interviewer: O ja?

PE: Die stond uh.. die stond voor de ingang van het kasteel.

Interviewer: O ja?

PE: En wij hebben allemaal zitten schooien. We kregen sigaretten, we kregen chocola en zo. En dat was natuurlijk een walhalla, toen toen die mensen dus langskwamen.

Interviewer: Ja

PE: Dat waren bevrijders zeg maar. En die Duitsers waren allang weg natuurlijk.

Interviewer: Ja...

0:01:45.4 CD: Dit soort verhalen. Vandaag is er een bijeenkomst in het koetshuis van de Pietersberg in Oosterbeek. Oral history, ik praat erover met uh Lianne van der Zon, die initiatiefnemer van dat project van Gelders Erfgoed. Goedemorgen.

LZ: Goedemorgen.

CD: Ja, i-ik zeg wel mensen die gewoond hebben op landgoederen, maar het is niet alleen nouja de adel zeg maar.

LZ: Uhm nee, zeker niet. We zijn ook op zoek naar de verhalen van nou ja gewone, gewone mensen die er bijvoorbeeld gewerkt hebben of op een andere manier hebben verbleven in het verleden.

CD: Want er zijn nogal wat mensen betrokken geweest bij die landgoederen?

LZ: Ja. Ja, denk maar aan alle personeelsleden die er al hebben gewerkt om dat hele landgoed draaiende te houden. De dienstmeid, de schoonmaakster, de leverancier, de tuinman, noem maar op.

0:02:29.2 CD: Ja, en die hebben natuurlijk allemaal een eigen verhaal.

LZ: Ja, ja. En we zijn op zoek naar juist die verhalen.

CD: En en waarom vindt u dat zo belangrijk die die oral history, zoals dat heet?

LZ: Uhmm, nou oral history we kennen natuurlijk al een beetje de geschiedenis van de landgoederen, maar door het verzamelen van die persoonlijke en individuele verhalen van al die mensen die daar onderdeel van uitmaakten, kunnen we de, nouja de sociale kant van die landgoederengeschiedenis in kaart brengen.

0:02:56.6 CD: Want wat tot nu toe gedaan is, zeker in het verleden, was vaak toch de officiële geschiedenis, om het zo maar eens te zeggen, hè? Wel van de eigenaren, of of dat soort feitjes, maar niet al die andere mensen.

LZ: Nee. Nee, dat is iets wat vaak in de geschiedenis vergeten wordt om op te tekenen. Het verhaal van jij en... jij en ik, de gewone mens.

CD: Ja. En die zijn zeker zo interessant?

LZ: Ja absoluut.

CD: Denkt u dat er veel veel reactie komt? Want zijn 't zijn 't veel mensen geweest? Ja waarschijnlijk wel hè?

LZ: Ja, ja het zijn natuurlijk hartstikke veel mensen geweest. Een aantal zal er misschien ook al niet meer zijn. Uh, maar de mensen die nog wel iets te vertellen hebben, die hopen we natuurlijk dat die hierop reageren.

CD: Ja, dat zijn de mensen die er gewerkt hebben bijvoorbeeld. Uhhh maar ook ja in de oorlog zijn de plekken gebruikt als onderdak hè? Voor soldaten en onderduikers.

LZ: Ja

CD: Maar ook ook toeristen hè?

LZ: Ja, ja. Bijvoorbeeld Bilderberg uh dat landgoed in Oosterbeek dat is volgens mij is dat nu nog steeds een hotel en dat is het al een hele tijd, dus er zijn, er moeten mensen zijn geweest die daar in het verleden een bezoek hebben gebracht. En daar een vakantie hebben hebben doorgebracht.

CD: Dat soort verhalen. En en is het dan echt een verhaal uit de eerste hand, of als je een verhaal hebt gehoord van een nouja, je ouders, of je opa en oma, mag dat ook?

0:04:06.1 LZ: Uh, nee. Het gaat echt om verhalen die je zelf hebt meegemaakt. Dus dus uit de eerste hand, ja.

CD: Ja, want die zijn het meeste authentiek natuurlijk, hè?

LZ: Ja.

0:04:13.6 CD: Ja. Als mensen nou belangstelling hebben, denken van ik heb wel een verhaal of w-wat doen ze dan?

LZ: Uh nou dan zijn ze van harte uitgenodigd om vanmiddag de bijeenkomst bij te wonen. Uh, zoals je al zei dat is in het koetshuis van de Pietersberg in Oosterbeek. Het programma duurt van één tot ongeveer vijf uur. En iedereen die een verhaal heeft of zegt van ik heb veel interesse in het principe van oral history die is van harte welkom.

CD: Vanmiddag dus, in het koetshuis van de Pietersberg in Oosterbeek. Oral history, verhalen die te maken hebben met de landgoederen in Renkum. In en rond Renkum. Dankjewel...

LZ: Ja de gemeente Renkum

CD: ... en veel succes. Ja precies, dat is het. Dankjewel.

LZ: Dankjewel.

CD: Dag.

0:04:52.1 [Muziek klinkt]

CD: En weer Gelderland, files... [einde opname]

13 Van transcriptie naar verhaal

Wanneer een oral history interview is uitgewerkt tot een transcript is het niet geschikt voor publicatie. Echter, het transcript is een goede basis voor het schrijven van één of meer goedlopende, leesbare verhalen. Om de verhalen binnen een project over een zekere vorm van uniformiteit te laten beschikken, is het nuttig een verhaalmodel te gebruiken. Het verhaalmodel kan per project en beoogd eindproduct verschillen. De onderdelen in dit hoofdstuk komen in veel verhaalmodellen aan de orde.

Opbouw

Een verhaal is opgebouwd uit een titel, ondertitel, inleiding, kern en slot. De omvang van de hoofdtekst – dat wil zeggen de inleiding tot en met het slot – hangt af van de toepassing. Verhalen die bedoeld zijn voor gedrukte publicatie bevatten over het algemeen meer woorden dan verhalen die op een website worden geplaatst.

Titel

De titel is het eerste wat de lezer ziet. Het is daarom zeer belangrijk goed na te denken over de titel. Immers bepaalt deze of het verhaal wordt gelezen of niet. Een goede titel is kort en geeft (een deel van) de inhoud weer. Tegelijkertijd zorgt de titel ervoor dat de lezer nieuwsgierig wordt naar de rest van de tekst. In sommige oral history projecten wordt een citaat uit het verhaal als titel te gebruikt.

Ondertitel

De ondertitel geeft in één korte zin de inhoud van het verhaal weer. Het verduidelijkt de mogelijk dubbelzinnige of onduidelijke titel. Een ondertitel bij 'In het holst van de nacht kwamen ze tevoorschijn' kan bijvoorbeeld luiden: 'De mythe van de Witte Wieven in Lochem'.

Inleiding

Een goede inleiding schetst de context van het verhaal. Met de informatie uit de inleiding zou de lezer de volgende vragen moeten kunnen beantwoorden:

- Wie? (naam en geboortjaar van getuige)
- Wat? (omschrijving van thema's en gebeurtenissen)
- Waar? (afbakening van plaats)
- Wanneer? (afbakening van tijd)

De inleiding zet daarnaast aan tot verder lezen. Maak duidelijk waarom het verhaal het lezen waard is. Een inleiding is niet langer dan één vijfde van de totale omvang.

Kern

De kern van het verhaal wordt verteld vanuit het perspectief van de getuige. Open na de inleiding met apostrof openen en schrijf in de ik-vorm en in de verleden tijd. Zo lijkt het alsof de getuige zijn verhaal rechtstreeks aan de lezer vertelt.

Het transcript is de bron van het verhaal. Bepaal van tevoren welke delen uit het transcript je wil gebruiken en welke niet. Verander waar nodig de volgorde om een gestructureerd en goedlopend verhaal te creëren. Houd daarbij het verhaal van de getuige in ere.

Slot

Besteed aandacht aan het slot van het verhaal. Eindig met een zin die het verhaal afrondt. Dit kan ook een verrassend of grappig citaat zijn. Een verhaal met een pakkend slot blijft langer hangen bij de lezer. Eindig met apostrof sluiten.

Structuur

Een verhaal met een duidelijke structuur is aantrekkelijk voor de lezer. Elke alinea bevat hooguit één aspect van het verhaal. Geef alinea's tussenkopjes om te controleren of dit het geval is. Zorg er bovendien voor dat de verbanden tussen de verschillende alinea's duidelijk zijn. Gebruik daarvoor zogenaamde signaalwoorden.

Spelling en grammatica

Maak zinnen niet te lang. Houd een lengte van ongeveer 12 woorden aan. Herschrijf zinnen die niet lekker lopen. Maak van het geheel een goedlopend, gestructureerd stuk, maar houd het verhaal van de getuige in ere. Let bij het schrijven op leestekens en spelling. Laat tot slot het verhaal door een ander nakijken.

Toon

Laat je eigen denkbeelden en oordelen achterwege. Het gaat om het verhaal van de getuige. Hanteer zo veel mogelijk het taalgebruik van de getuige. Dit maakt het verhaal levendig. Maar pas op dat het geen opeenstapeling wordt van anekdotes en spreekwoorden. De leesbaarheid staat voorop.

Vermelding

Vermeld onderaan het verhaal de volledige naam van de auteur en de geïnterviewde. Wanneer de geïnterviewde in het registratieformulier heeft aangegeven dat hij anoniem wil blijven, gebruik je een fictieve persoonsnaam. Plaatsnamen kunnen intact blijven.

Terugkoppeling

Laat de getuige het eindelijke verhaal lezen om na te gaan of hij akkoord gaat. Respecteer de wensen van de getuige.

Redactie

Wanneer het verhaal wordt gepubliceerd, wordt er altijd een laatste redactie gevoerd. Dit kan betekenen dat het verhaal wordt gewijzigd. De redacteur moet immers van alle verhalen een geheel maken. Het kan daarom voorkomen dat bepaalde delen van het verhaal enigszins worden aangepast of verwijderd. In principe valt daar weinig aan te veranderen. Dit is een andere kwestie wanneer door de redactie het verhaal van de getuige niet meer klopt.

Samenvatting

Opbouw	✓ Gedrukte publicatie: 750 – 1000 woorden✓ Webpublicatie: <400 woorden
De titel	✓ Is kort✓ Geeft (een deel van) de inhoud weer✓ Maakt nieuwsgierig
De ondertitel	✓ Geeft de inhoud in één zin weer
De inleiding	✓ Wie? Wat? Waar? Wanneer?✓ Zet aan tot verder lezen
De kern	✓ In ik-vorm en verleden tijd✓ Vanuit het perspectief van geïnterviewde
Het slot	✓ Is pakkend✓ Rondt af
Structuur	✓ Behandel één thema per alinea✓ Gebruik tussenkopjes✓ Maak verbanden duidelijk met signaalwoorden
Spelling en grammatica	✓ Zinnen à 12 woorden✓ Herschrijven, maar het verhaal van de geïnterviewde blijft in ere✓ Laat een ander nakijken
Toon	✓ Laat eigen denkbeelden achterwege✓ Blijf trouw aan taalgebruik geïnterviewde
Vermelding	✓ Vermeld naam van auteur en geïnterviewde, tenzij anders afgesproken
Terugkoppeling	✓ Laat het verhaal door de geïnterviewde nakijken
Redactie	✓ Voor publicatie kan het verhaal enigszins gewijzigd worden✓ Het verhaal van de geïnterviewde moet in tact blijven

14 Afronding

Het is belangrijk dat de getuige met een goed gevoel terugkijkt op het gehele proces. Het eindproduct is daar onderdeel van. Zorg ervoor dat de getuige achter het verhaal staat dat je naar buiten brengt en/of archiveert. Pas dan is de cirkel goed rond.

Terugkoppeling

Ben je niet zeker van bepaalde zaken, jaartallen of namen nadat het interview is getranscribeerd? Stel de getuige dan gerichte vragen. Het hele transcript laten nakijken door de getuige is over het algemeen niet raadzaam. Het terugzien van je eigen verhaal in afgebroken zinnen en versprekingen kan erg confronterend zijn. Pas wanneer het uiteindelijke verhaal klaar is kun je dit voorleggen aan de getuige voor eventuele op- of aanmerkingen.

Een exemplaar voor de getuige

De getuige is bereid geweest zijn verhaal te delen. Daarmee heeft hij een belangrijke bijdrage geleverd aan het onderzoek. Of het nu een gedrukte publicatie of een link naar een website is, zorg er als interviewer voor dat de getuige een exemplaar krijgt van het uiteindelijke product.

15 Overdracht en archivering

Het transcript is getypt. Het verhaal is klaar en de getuige is tevreden. Dit is het moment waarop je alle bestanden overdraagt aan Erfgoed Gelderland. Het interview wordt eventueel gebruikt voor een project. Daarnaast zorgt Erfgoed Gelderland ervoor dat alles wordt opgeslagen in het Gelders Archief. Na een juiste overdracht heb je geschiedenis geschreven!

Nummering

In het huidige beleid van het Gelders Archief moeten de bestandsnamen aan bepaalde voorwaarden voldoen. Elk onderdeel van het interview moet zijn genummerd. Hernoem de documenten op basis van onderstaande lijst voordat je ze overdraagt aan Erfgoed Gelderland. Je levert de volgende bestanden aan.

Naamgeving	Onderdeel interview	Bestandsformaat
1.01	Geluidsopname	WAV, WMA (evt. MP3)
1.02	Transcriptie	Word
1.03	Verhaal	Word
1.04	Registratieformulier	PDF
1.05	Foto 1	Tiff of JPEG
1.06	Foto 2	Tiff of JPEG

Verzenden

Lever alle documenten tegelijk en tijdig in. Verzenden per e-mail is lastig, omdat het vaak grote bestanden betreft. Versturen via Wetranfser of Dropbox heeft de voorkeur. Vermeld bij verzending je eigen naam en de naam van de getuige. In totaal lever je de volgende bestanden af:

- ✓ Geluidsopname
- ✓ Transcript
- ✓ Verhaal
- ✓ Registratieformulier
- ✓ Foto's
- ✓ Archiveringsformulier

Archiveringsformulier

Het archiveringsformulier is essentieel voor opslag in het archief. Het formulier bevat metadata over het interview en de bijgeleverde afbeeldingen. Zo weten onderzoekers over honderd jaar wat de context was van het interview en de afbeeldingen. Je ontvangt het archiveringsformulier digitaal van Erfgoed Gelderland.

16 Bronnen

Anderson, B.R. O'G., *Imagined communities. Reflections on the origin and spread of nationalism* (London 1983)

Barzun, J. en H.F. Graff, *The Modern Researcher* (New York 1957).

Cancel, R., 'Review of Elizabeth Tonkin, *Narrating our pasts: the social construction of oral history*', in: *Language and society* vol. 28, nr. 1 (1999).

Chamberlain, M., 'Diasporic memories: community, individuality, and creativity – a life story perspective', in: *The Oral History Review* vol. 36, nr. 2 (2009).

De Buck, e.a., *Zoeken en schrijven. Handleiding bij het maken van een historisch werkstuk* (Baarn 2010).

Gleitman, H. en D. Reisberg en J. Gross, *Psychology. International student edition* (2011).

Green, A., 'Individual remembering and "collective memory": theoretical presuppositions and contemporary debates', in: *Oral History* vol. 32, nr. 2 (2004).

Leydesdorff, S., *De mensen en de woorden. Geschiedenis op basis van verhalen* (Amsterdam 2004)

Mannik, L., 'Remembering, forgetting and feelings with photographs', in: *Oral history and photography* (2011).

Marijnissen, S., *Oral history: zegt het voort! een handleiding* (2008).

Marwick, A., *The new nature of history: knowledge, evidence, language* (2001).

Morrissey, C.T., 'On oral history interviewing', in: R. Perks en A. Thomson (ed.), *The oral history reader* (Londen en New York 1998).

Passerini, L., 'Work ideology and consensus under Italian fascism', in: *History Workshop* nr. 8 (1979).

Peniston-Bird, C.M., 'Oral history: the sound of memory', in: Sarah Barber en Corinna M. Peniston-Bird (ed.), *History beyond the text. A student's guide to approaching alternative sources* (Londen en New York 2009).

Portelli, A., 'The peculiarities of oral history', in: *History Workshop* nr. 12 (1981).

Ritchie, D.A., 'Introduction: the evolution of oral history', in: *The Oxford handbook of oral history* (2010).

Sommer, W. en M.K. Quinlan, *The oral history manual* (2002).

Thompson, P., *The voice of the past. Oral history* (Oxford 2000).

Tonkin, E., *Narrating our pasts. The social construction of oral history* (Cambridge 1992).

Tosh, P. *The pursuit of history. Aims, methods and new directions in the study of modern history* (2010).